

## KOLOZS UNITÁRIUS TEMETŐJE.

Irta : Orosz Endre.

Kolozs volt bányaváros monografiája megírásának előkészítésével több mint egy évtizede foglalkozom. E város egykori elenyészett lakói és főleg régi köztisztviselői kiklétének nyomozása közben az 1923 év folyamán sorra került a kolozsi magyar temetők síremlékeinek vizsgálata, mert tudatában voltam annak, hogy a gondozott régi temetők az illető község múltjának egy-egy darab kőbe vésett történelmét képezik. A temetők kutatásának kezdetén sejtelmem ösztönszerűleg odavitt, a hol Kolozs legrégebbi temetője állott: a reformáció előtti róm. kath. parochiális templom romjai körül felfedezett cinterembe, mert a népek középkori szokásának megfelelően a templomok környezetét a holtak odatemetése által Kolozson is a kegyelet kertjévé szentelték. Itten azonban a lefolyt négyszázad viszontagságai következtében — bár a földből helyenként kibukkanó emberi csontvázak és a felszínen heverő csontvázrészek törmelékei a helynek régi temetői voltát kétségtelenné tették — már egyetlenegy síremlékre sem lehetett találni. Így kerültem pár lépéssel fennebb a hegyen, az elpusztult első katolikus temetőt korban követő második, vagyis a régi unitárius temetőbe.

A kolozsi öt felekezet temetője közül e helyen tehát az unitáriusokét, mint a reformáció utáni legelső itteni felekezet temetőjének síremlékeit mutatom be, hogy amit az idő vasfoga napjainkig megkímélt, magyarságunk fajszeregete és a kultúreszmék ápolása jegyében legyenek azok a jövődönök céltudatosan megőrizvé a végpusztulástól. Nemzetünk évezredes múltjának annyi értékes és pótolhatatlan történelmi emléke semmisült meg részint a régebbi műveletlen előidőkben, részint a későbbi korok gondatlan közönyössége miatt, hogy jó példaadásként kötelességet vélek teljesíteni még e pár százéves magyar emlékeknek is ezen irodalmi megmentése által. Vidéki papjaink és tanítóink érdeklődését is óhajtanám felkelteni községük bármily szerény történelmi emlékei iránt, a mi a mai mesterségesen üzött emlékpusztítás silány korszakában a magyarság ezeréves múltjára érdekléssel birhat. Vessék emlékezetükbe *Kővári Lászlónak*, a nagynevű történelmi írónak ama szavait, hogy : imaszerű kötelessége legyen minden magyarnak mindent megóvni e honban, mi emlék, s mindent összegyűjteni, mi gyűjthető.


Kolozs magyar temetői mind a várost északról határoló hegyvonulat déli lejtőjén fekszenek s ezeknek végső tagjaként az unitárius templom feletti oldalon az unitárius temető foglalja el a legszélső helyet. Ez a fürdőtől a *Paperdeje*, régen *Templómerdeje* felé vivő szekérút baloldalán egy szakadékos agyagmélyedés által elválasztott és külön tagolt hegygerincen fekszik. Itt

állanak szétszórtn az alábbi ismertető régi sírkövek, melyek két és fél-század viharait kiállották. A kolozsi nép régi jó erkölcsére mutat, hogy e régi, már gazdáltná vált sírköveket sem el nem hordta, sem durvaságból össze nem tördelte. A sírok közt természetesen sok van jeltelenül behorpadt és elaposodott sírhantr is, a melyekről egyebet nincs mit mondanom. A kövel jelölt sírok száma = 34; ezekből írás nélküli = 7 s feliratot viselő = 27 van. Azonban pusztulás következtében a feliratos kövek némelyike is nélküli az évszámot s ezeket leszámítva (3) a régi temető helyén fekvő datumos sírkövek száma = 24. Az íratlan kövek közül kettő faragatlan kőtuskó, négy pedig faragott ugyan, de eredetileg nem síremléknek faragták, hanem az ittèni leg-régibb, még az Árpád-házbeli királyok idejében *Szt. Imre herceg* tiszteletére épült róm. kath. nagy kőtemplom romjainak kapu- és ablakkeret kövei közül később egyszerűen beállították ide sírkövekkül. A feliratos kövek írásos lapjukkal mind kelet felé vannak fordítva, mely körülmény a délnyugatról jövő csapadékok pusztító hatása ellen oltalmára szolgál a feliratoknak. Ezek között érdekesek a szemöldökös párkányú tipikus XVII-ik századi álló sírkövek amínóket *Kelemen Lajos* tanár a marosvásárhelyi mai református temetőből ismertették.\* Ezeknek alakja nagyított téglalap, melyeknek tetején a fedélszerű prizma alatt az írástükör fölé kiugró ereszforma párkány van faragva, ami a feliratnak az időjárás viszontagságai ellen való védelmére szolgál.

Ami a síremlékek korát illeti, legrégibbek a XVII-ik századból való kövek s ezekből van 7 drb. A XVIII-ik századból fennmaradt 4 drb. a XIX-ik századból 8 drb. s a XX-ik századra eső van 5 drb. A mellékelt táblázat a síremlékek jegyzékét abban a sorrendben mutatja, a mint a sírok a temetőben egymás után következnek.

### A feliratos kövek leírása.

2. sz. Párkányos mészkő 90×36 cm írástükörrel, 19 soros latin felirattal.

HOC IACET		
IN † V REVE DOC SIM VIR : D : GIVS		MO R : AC TIS : US : GEOR KŐPECI :
ECCL : VNIT : IN OPIDO KÓLOS MNS TER VIGILANTSSIMUS CVM CONSOR TE THORI DILECTISSIMA ANNA RADLE OB II T ANNO 1692. 29 OCTOBR AETATIS SVAE HAEC VERO A 1690 — — HADEO AETATI SVVE LII.		Nyugszik E sirban Tiszteletes és Tudós Férfit György Kőpeczi úr Az unit. eccl. nak Kolos városában Éber szolgája Az ő kedves házas Társával Radle Annával. Elhúnyt 1692. 29 October, Életének . . . . évében. Ez pedig 1690-ben meghalt az Úrban, 52 éves Korában.

\* A marosvásárhelyi református temető legrégibb sírkövei. Erdélyi Múzeum. 1909. évfolyam 154—161 l.

## A kolozsi unitárius temető sírköveinek sorrendje.

Sor.	A holtak nevei	Év- szám	Jegyzetek
1.	Iratlan kőtuskó — — —	—	A hegylejtő Ny. oldalán, hantja már teljesen elnyészett.
2.	Georgius Köpeczi — — —	1692	Egyedül áll a hegyoldalon.
3.	Iratlan templomkő — —	—	A Szt. Imre herceg ősi templomából.
4.	Iratlan templomkő — —	—	" " " " " "
5.	Botos Péter — — — —	1620	Magánosan áll a hegyoldalon.
6.	Pilbák György — — — —	1921	
7.	Iratlan kőtömb — — —	—	
8.	Erdélyi István — — — —	1646	Teteje csonka.
9.	Orros Kalára — — — —	1646	Mellette 1 iratlan kőkoporsó.
10.	Gergely Péter — — — —	1689	
11.	Johan Szentpéteri — — —	1645	Latin feliratú.
12.	Csete Györgyné — — —	1885	
13.	Iratlan templomkő — —	—	A Szt. Imre herceg ősi templomából.
14.	Szigeti Borbára — — —	1828	A vörös mészkő 3 oldala teleírva.
15.	Kozma Sámuel — — —	1812	A vörös mészkő 4 oldala teleírva.
16.	Bodi Istvánné — — — —	1923	
17.	Darkó József — — — —	1900	Unitárius kántor volt.
18.	Iratlan sírkőalj — — —	—	Felső része letört és elveszett.
19.	Neve hiányzik — — — —	1824	Derekán ketté törött síremlék.
20.	Kováts Anna — — — —	1850	Irott (cursiv) betűkkel.
21.	Sükesd K RI — — — —	1848	
22.	Péter Sára — — — —	1708	
23.	Péter Mihály — — — —	1679	
24.	Péter Sophia — — — —	1710	Pestisben halt meg.
25.	Kovács Imréné — — —	1881	
26.	Péter György — — — —	1710	Pestisben halt meg.
27.	Kutas Klára — — — —	1917	
28.	Iratlan templomkő — —	—	A Szt. Imre herceg ősi templomából.
29.	Dines Borbára — — — —	1790	Igen kezdetleges betűformákkal.
30.	Szőllősi Mihály — — —	1809	Teteje csonka.
31.	Balogh Imbre — — — —	1916	Kolozsvári mészkő.
32.	Sebesi Sofi — — — —	?	Teteje tördelt, alja mállott.
33.	Posoni Márton — — —	?	Dacittuffa. Íráslapja lehasadt.
34.	Id. Balog Gergely — — —	?	Koponya alatt 2 lábszárcsont faragva.

## IRODALOM.

**Bruce Barton:** *The Man Nobody Knows.* (Akit senki sem ismer). Az igazi Jézus felfedezése. The Bobbs-Merrill Comp. Indianapolis, 1924.

A háboru után számtalan Jézus Élete jelent meg, a legkülönbözőbb felfogással tárgyalva a Názáreti Ember csodás és sok tekintetben még ma is homályba, mithoszok ködébe burkolt lényét. Valahogy mintha az eddig létező magyarázatok nem tudnák kielégíteni az emberiség lelkét. Viszont azonban soha sem volt oly mohó a vágy: közelébe, testvéri melegségébe férközni ennek a csodás Embernek. Minden társadalmi osztály, vallás, foglalkozás, a magáénak akarja őt tartani, más szóval, lényét a maga szemüvegén át nézi, s így könnyebben követheti. Ezek az új életrajzok mindenütt kihangsúlyozzák, hogy egy vallás nem aszerint áll, vagy bukik, hogy dogmái milyen filozófiai egységet tudnak megközelíteni, hanem, hogy a Názáreti Ember alakja melyiknél talál a legjobb magyarázatra s melyik viszi Őt a mindennapi emberhez, az ő problémáihoz és nehézségeihez a legközelebb.

Mr. Bartonnak ez nem a legelső ilyen irányú könyve, de mindannyi között ez a legsikerültebb. Ő az üzletember szempontjából tárgyalja a Jézus alakját és szereplését. A sikere óriási volt és az ma is. Pedig a könyvnek sok gyöngéje van, melyek főként az újabb biblia-kritika és általában a vallásnak, mint tudománynak nem ismerésén alapulnak. Mindjárt a kiinduló pontja is helytelen. A könyv mottójául odateszi Jézusnak azt a mondását, melyet az őt kereső Máriának és Józsefnek mondott, mikor őt sok keresés után a templomban a vénekkel vitatkozva találták. (Lukács II. 49.) Angolul ez így hangzik: „Wist ye not that I must be about my Fathr's business?” Itt a „business” szó csalékony. Ez annyit is jelent, mint „üzlet” s erre alapította Mr. Barton a felfogását; ám annyit is jelent, mint „dolog”. A magyar Biblia sokkal szerencsésebben így fordítja az idézett helyet: „Avagy nem tudjátok-e, hogy nekem azzal kell foglalatoskodnom, amelyek az én Atyámnak dolgai?” Szerzőnek elég lett volna belekukkantania az angol Dictionary of Christ and the Ghospels c. munkába, mely ezt az egész ügyet Business név alatt kifejti és megmagyarázza. Mr. Barton aztán a fenti hibás értelmezés alapján kimondja, hogy ő volt a modern üzlet megalapítója.